

تاریخچه آموزش و پرورش استان کرمان

در دوره مشروطیت

مؤلف :

مصطفی نقیبی

سرشناسه	: نقیبی، مصطفی، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: تاریخچه آموزش و پرورش استان کرمان در دوره مشروطیت/ مولف مصطفی نقیبی
مشخصات نشر	: سیرجان: عصر مدرن، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۱ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۷۸۰-۵-۳
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [259-261]
موضوع	: آموزش و پرورش -- ایران -- کرمان -- تاریخ
رده بندی کنگره	: ۱393 ن۷ ک ۴۳ / I.A1۳۵۴
رده بندی دیویی	: ۳۷۰/۹۵۵۷۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۵۳۱۱۵۲

عصر مدرن

نام کتاب: تاریخچه آموزش و پرورش کرمان در دوره مشروطیت
نویسنده: مصطفی نقیبی
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۷۸۰-۵-۳
ناشر: موسسه انتشارات عصر مدرن
مرکز پخش: شعبه سیرجان: بلوار دکتر صادقی، چهارراه دانشگاه، کدپستی ۷۸۱۸۶۹۳۷۵۳
تلفن: ۰۹۱۳۹۸۷۷۲۰۴-۰۹۳۸۳۹۷۶۳۴۶-۰۳۴۵۳۲۳۷۰۱۱
شعبه بافت: انتهای خیابان نواب صفوی ۱۵، پلاک ۳۰
کدپستی ۷۸۵۱۷۵۶۹۱۷، ۰۳۴۷-۴۲۲۱۱۰۸
صفحه آرایی: موسسه انتشارات عصر مدرن
طراحی جلد: انتشارات عصر مدرن
نوبت چاپ: اول
تیراژ: ۱۰۰۰
سال انتشار: ۱۳۹۳
قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

مقدمه ناشر

تاریخ پر فراز و نشیب ایران همواره در حال جنب و جوش و تغییر و تحول فرهنگی و اجتماعی بوده است. یکی از اساسی ترین فصل‌های تاریخ کشورمان «انقلاب مشروطیت» می‌باشد؛ انقلابی که توانست با همه کم و کاستی‌هایش دستاوردهای گوناگونی برای مردم ایران داشته و تأثیرات زیادی پس از خود بر جای بگذارد. ساختار تعلیم و تربیت سنتی مردم ایران به انتقال جامعه‌پذیری و اجتماعی شدن از یک نسل کهن تاریخی به نسل تاریخی دیگر کمک نموده است. در دوره مشروطه در جهت آموزش و تربیت گام‌های بلند و اساسی برداشته شده است. هدف، تربیت و پرورش افراد به صورتی است که اعضای کارآمد جامعه باشند. تاریخ آموزش و پرورش استان کرمان در دوره مشروطیت فصل تازه‌ای در تعلیم و تربیت استان کرمان به شمار می‌رود.....

فرزین سلیمی

موسسه انتشارات عصر مدرن

فهرست مطالب

۱۳	 مقدمه
۱۹	 فصل اول مراکز آموزش در دوره قاجار در ایران
۲۱	 ۱-۱- مکتب خانه ها نخستین مراکز آموزش
۲۳	 ۲-۱- محل مکتب خانه ها
۲۴	 ۳-۱- انواع مکتب خانه ها:
۲۴	 ۱-۳-۱- مکتب آخوند باجی ها
۲۵	 ۱-۱-۳-۱- هدف از تعلیم در مکتب آخوند باجی ها
۲۵	 ۲-۱-۳-۱- شاگردان آخوند باجی ها
۲۶	 ۳-۱-۳-۱- شیوه آموزشی آخوند باجی ها
۲۷	 ۴-۱-۳-۱- وسایل رفاهی و امکانات آموزشی
۲۸	 ۱-۲-۳-۱- مراحل تحصیل در مکتب خانه های عمومی
۲۹	 ۲-۲-۳-۱- امکانات رفاهی و آموزشی مکتب خانه های عمومی
۳۰	 ۳-۲-۳-۱- مکتبداران یا معلمان مکتب های عمومی
۳۰	 ۱-۳-۲-۳-۱- شایستگی معلمان:
۳۳	 ۳-۳-۲-۳-۱- وضع زندگی و درآمد معلمان مکتب ها
۳۴	 ۴-۲-۳-۱- شاگردان مکتب خانه های عمومی
۳۴	 ۱-۴-۲-۳-۱- پایگاه اجتماعی شاگردان
۳۵	 ۲-۴-۲-۳-۱- تفاوت های شاگردان
۳۶	 ۳-۴-۲-۳-۱- انگیزه های آموزشی شاگردان
۳۷	 ۴-۴-۲-۳-۱- امکانات رفاهی شاگردان در مکتب خانه ها

- ۳۷..... ۱-۳-۲-۴-۵-وسایل آموزشی شاگردان
- ۳۸..... ۱-۳-۲-۵-برنامه های آموزشی مکتب خانه های عمومی
- ۴۰..... ۱-۳-۲-۵-۱-میزان سختی دروس
- ۴۱..... ۱-۳-۲-۵-۲-خط
- ۴۲..... ۱-۳-۲-۵-۳-آموزش زبان فارسی و عربی
- ۴۲..... ۱-۳-۲-۵-۴-آموزش اصول دینی و اخلاقی
- ۴۳..... ۱-۳-۲-۵-۶-هنر و تفریحات سالم
- ۴۳..... ۱-۳-۲-۶-زمان تحصیل در مکتب خانه های عمومی
- ۴۴..... ۱-۳-۲-۶-۱-تعطیلات مکتب خانه های عمومی
- ۴۵..... ۱-۳-۲-۶-۱-۱-تعطیلی به سبب زایمان زنان
- ۴۵..... ۱-۳-۲-۶-۱-۲-تعطیلی به سبب اتمام کتاب
- ۴۵..... ۱-۳-۲-۷-شیوه آموزش در مکتب خانه های عمومی
- ۴۸..... ۱-۳-۲-۷-۲-واکنش به شیوه تدریس در مکتب خانه های عمومی
- ۴۸..... ۱-۳-۲-۷-۳-ویژگی های شیوه آموزش در مکتب خانه های عمومی
- ۴۸..... ۱-۳-۲-۷-۱-نحوه کلاس بندی
- ۴۹..... ۱-۳-۲-۷-۲-نحوه زمان بندی
- ۴۹..... ۱-۳-۲-۷-۳-آموزختن طوطی وار
- ۵۰..... ۱-۳-۲-۷-۴-تنبيه و تشويق
- ۵۲..... ۱-۳-۲-۷-۵-واکنش اولیاء نسبت به تنبيه بدنی
- ۵۲..... ۱-۳-۲-۷-۶-شیوه امتحان شاگردان
- ۵۳..... ۱-۳-۳-مکتب خانه های خصوصی و معلم های سرخانه
- ۵۴..... ۱-۳-۳-۱-شاگردان مکتب خانه های خصوصی
- ۵۵..... ۱-۳-۳-۲-آیین ورود به مکتب خانه های خصوصی
- ۵۵..... ۱-۳-۳-۳-شرایط سنی و مراتب تحصیل
- ۵۶..... ۱-۳-۳-۵-برنامه ها و شیوه های آموزشی
- ۵۷..... ۱-۳-۳-۶-امکانات و وسایل آموزشی
- ۵۷..... ۱-۴-نقد و نظر متفکران و اندیشمندان درباره مکتب خانه ها

فصل دوم تأسیس دارالفنون و تأثیر آن در نهضت مدارس جدید در سه

- ۶۱ دهه آخر قرن سیزدهم هجری قمری
- ۶۲ فصل دوم
- تأسیس دارالفنون و تأثیر آن در نهضت مدارس جدید در سه دهه آخر قرن سیزدهم
- ۶۳ هجری قمری
- ۶۳ ۱-۲- تأسیس دارالفنون
- ۶۳ ۱-۱-۲- دارالفنون
- ۶۶ ۲-۱-۲- برنامه آموزشی دارالفنون
- ۶۷ ۳-۱-۲- ادوار آموزشی دارالفنون
- ۶۸ ۲-۲- نهضت مدارس جدید
- ۷۲ ۱-۲-۲- مدارس تأسیسی انجمن معارف
- ۸۰ ۲-۲-۲- مدرسه علوم سیاسی
- ۸۳ ۳-۲-۲- نقد و بررسی مدارس جدید و اصلاحات
- ۸۳ ۱-۳-۲-۲- مدارس جدید و اصلاحات
- ۸۵ ۲-۳-۲-۲- سواد آموزی و رهبری
- ۸۸ ۳-۳-۲-۲- مدارس جدید همچون یک تهدید
- ۸۹ ۳-۲-۳-۲- انجمن معارف
- ۹۴ ۱-۳-۲- تعیین محدوده فعالیت
- ۹۸ ۲-۳-۲- از دست دادن خودمختاری
- ۱۰۱ ۳-۳-۲- انحلال
- ۱۰۲ ۴-۳-۲- دوره فترت
- ۱۰۳ ۵-۳-۲- اصلاح ساختاری
- ۱۰۸ ۴-۲- نقد و بررسی انجمن معارف

فصل سوم تأثیر انقلاب مشروطیت و گسترش مدارس.....	۱۱۱
۳- تأثیر انقلاب مشروطه و گسترش مدارس.....	۱۱۳
۳-۱- انقلاب مشروطیت و مدارس جدید.....	۱۱۳
۳-۲- تأثیر انقلاب مشروطیت بر گسترش مدارس جدید.....	۱۱۶
۳-۳- دولت و مدارس جدید.....	۱۱۸
۳-۳-۱- وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه.....	۱۱۹
۳-۳-۱-۱- قانون اساسی معارف.....	۱۲۲
۳-۳-۲- شورای عالی معارف.....	۱۲۴
فصل چهارم آموزش و پرورش در شهر کرمان در دوره مشروطه.....	۱۲۷
۴- آموزش و پرورش در شهر کرمان در دوره مشروطه.....	۱۲۹
۴-۱- بررسی مختصری از اوضاع جغرافیایی، پیشینه تاریخی و وجه تسمیه کرمان.....	۱۲۹
۴-۲- چگونگی تأسیس مدارس جدید در کرمان.....	۱۳۰
۴-۲-۱- مشروطه خواهی در کرمان.....	۱۳۰
۴-۲-۲- نقش فرهنگیان کرمان در فعالیت های سیاسی و شکل گیری نهضت مشروطه.....	۱۳۱
۴-۲-۳- نقش مشروطه در تأسیس مدارس جدید در کرمان.....	۱۳۳
۴-۲-۴- مدارس اولیه در دوره مشروطه.....	۱۳۳
۴-۲-۴-۱- اولین مدارس: مدارس خارجی (۱۰ تا ۵ سال قبل از مشروطه اول).....	۱۳۵
۴-۲-۴-۲- اسامی اولین گروه فارغ التحصیلان.....	۱۳۷
۴-۲-۴-۳- اسامی رؤسای انگلیسی دبیرستان.....	۱۳۷
۴-۲-۴-۴- دومین مدارس: مدارس زرتشتیان.....	۱۴۸
۴-۲-۴-۴-۱- نقش زرتشتیان در تأسیس مدارس جدید.....	۱۴۸
۴-۲-۴-۴-۲- مدیران موفق زرتشتی.....	۱۵۱
خانم کشور مزدیسنا:.....	۱۵۲
۴-۲-۴-۴- سومین مدارس: مدارس ملی.....	۱۵۹
۴-۲-۴-۴-۱- دبستان و دبیرستان سعادت.....	۱۶۰
۴-۲-۴-۴-۲- مدرسه نصرتیه (شهاب).....	۱۶۵
۴-۴-۴- چهارمین مدارس: مدارس دولتی.....	۱۶۹

- ۱۷۰..... ۴-۲-۴-۱- دبستان (دبیرستان) دخترانه عصمتیه
- ۱۷۲..... - خاطراتی از محصلین مدرسه
- ۱۷۵..... ۴-۲-۴-۲- مدرسه دولتی احمدیه
- ۱۸۶..... ۴-۲-۴-۶- دبستان دولتی ۱۵ بهمن (شماره ۷۵ کرمان)
- ۱۸۸..... ۴-۱-۴-۷- دبستان دولتی جیحون
- ۱۸۹..... ۴-۲-۴-۸- دبستان پهلوی ادب
- ۱۹۳..... فهرست منابع
- ۱۹۳..... الف- کتاب ها
- ۱۹۵..... ب- مقالات، نشریات، سالنامه ها، روزنامه ها
- ۱۹۷..... پیوست ها

مقدمه

این کتاب بیانگر تصویری است جامع از «تاریخچه تعلیم و تربیت در استان کرمان» در مقطع حساس و مهم تاریخی مشروطیت. تاریخ آموزش و پرورش استان کرمان در دوره مشروطیت فصل حساسی در سرآغاز تعلیم و تربیت و آموزش و پرورش این استان پهناور به شمار می رود، به طوری که تنها در خود شهر کرمان چهار نوع مدرسه تأسیس گشت: ۱- خارجیان ۲- زرتشتیان ۳- ملی ۴- دولتی. که در این کتاب به ذکر تاریخ تأسیس، محل مدرسه، نوع مدرسه از لحاظ جنسیت، معلمان، ... و همچنین عوامل تأثیرگذار در تأسیس وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه پرداخته شده است. لازم به ذکر است دیگر شهرستان های استان نیز به تأسیس مدارس جدید همت گذاشتند.

تعلیم و تربیت معانی گوناگونی دارد که در موارد مختلف و بر حسب احتیاج می توان یکی از این مفاهیم را به کار برد. در اصول آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت عبارت است از «تغییری که آدمی در نقش خویش یا دیگر مردمان به وجود آورد». به عقیده جامعه شناسان، تربیت کوششی است که هر جامعه برای نظارت و تسلط خود بر فرد به عمل می آورد. از نظر مورخان، تربیت وسیله ای است که هر کشور در ادوار مختلف برای رسیدن به منظورهای خویش و نگاهداری تمدن و فرهنگ خود بر می انگیزد.

هر کشوری برای نیل به آرمان های خود، مؤسسات و بنگاه هایی چون آموزشگاه و مسجد و کلیسا و رادیو و روزنامه و سینما و تماشاخانه و موزه و نظائر آن را بر پا می کند، که مجموع آن را «دستگاه فرهنگی» آن کشور می نامند. با توجه به این که هر کشور منظور و آرمان خاصی دارد، دستگاه فرهنگی آن نیز شکل خاصی پیدا می کند که با دستگاه فرهنگی ملل دیگر متفاوت است. یک کشور واحد نیز در ازمینه مختلف منظور

و آرمانش یکسان نیست و بنابراین هر گاه اهداف او تغییر کند، دستگاه فرهنگی آن نیز دگرگون می شود. اکنون اگر آموزش و پرورش به معنی عام گرفته شود یعنی انحصاری نباشد به عمل و کاری که در مدرسه و تحت تأثیر آموزگار صورت می گیرد، تاریخ تربیت از علل و موجداتی سخن می راند که در ادوار مختلف در اخلاق و سرشت بشر تأثیر کرده و آنان را در طی قرون با همدیگر متفاوت نموده است؛ به طوری که ایرانی عهد داریوش را با ایرانی عهد فردوسی یا اروپایی معاصر ارسطو را با اروپایی قرون وسطی متمایز ساخته است. با وجود اینکه آموزش و پرورش محدود شده به آنچه که در مدرسه حاصل می شود. معذک دامنۀ نفوذ و تأثیر آن بسیار وسیع است و کتب متعددی راجع به موضوعات مختلف و به زبان های متفاوت نوشته شده است. علت توجه افکار بدین موضوع آن است که مسائل آموزش و پرورش در هر عصر نکامل می یابد و هر نسلی که به روی کار می آید بدان بیشتر اهمیت می دهد و می خواهد مشکلات خود را به وسیله آن حل کند. تاریخ تربیت علاوه بر وسعت موضوع، از چند جهت اهمیت ویژه ای نیز دارد:

الف) به طور مستقیم و کامل با تاریخ عمومی تفکر بشر مرتبط است و علل اعمال و اقدامات آدمی را در زمان های مختلف روشن می سازد.

ب) تاریخ فرهنگ از مهمترین مواد علوم تربیتی است و باید آن را از لحاظ عمل مورد بررسی قرار داد و حقایق را که در طی قرون متمادی کشف شده و اکنون پایه و اساس فرهنگ امروزی شده است تفحص نمود و از آن ها استفاده کرد.

ج) بررسی تاریخ فرهنگ به منزله تحصیل مبانی و اصول و روش فلسفۀ تربیت است.

د) تاریخ تربیت محرک بزرگ اخلاق است.

ه) تاریخ تربیت سوابق بنگاه های آموزشی، فرهنگی و برنامه ها و روش های سازمانهای فعلی را به دست می دهد.

مفهوم آموزش و پرورش در طی این تاریخ طولانی، متغیر و تابع اوضاع سیاسی و اجتماعی زمان بوده است ولی به طور کلی می توان گفت در تمام اعصار منظور اصلی این

بوده است که کودک را متعهد و متدین بار آورند، او را دارای اخلاق نیکوکنند، پیشه و هنر به او بیاموزند.^۱

تاریخ پر فراز و نشیب ایران همواره در حال جنب و جوش و تغییر و تحول بوده است. یکی از اساسی ترین فصل‌های تاریخ کشورمان «انقلاب مشروطیت» می‌باشد؛ انقلابی که توانست با همه کم و کاستی‌هایش دستاوردهای گوناگونی برای مردم ایران داشته و تأثیرات زیادی بعد از خود بر جای بگذارد. از جمله تأسیس مجلس دارالشورای، عدالت خانه و تأسیس انجمن معارف و مدارس به صورت جدید که در این پژوهش به بررسی تاریخچه شکل‌گیری این تحول و تغییر در نظام آموزشی ایران و خصوصاً استان کرمان پرداخته می‌شود. علاقه شدید نگارنده به تاریخ کرمان به عنوان یک کرمانی و همچنین علاقه به دوران مشروطیت در ایران و تحولاتی که در این دوران در مشروطیت صورت پذیرفت و دیگر علت آن که خود فرزند دو معلم بازنشسته آموزش و پرورش می‌باشم مرا بر آن داشت که به کنکاش در مورد تاریخ آموزش و پرورش استان کرمان در دوره مشروطیت بپردازم. محدوده زمانی این مطالعه با در نظر گرفتن محدوده تاریخی از اوایل حکومت قاجار تا پایان حکومت آن در نظر گرفته شده است. در اینجا از ذکر این نکته ناگزیرم که با توجه به کمبود منابع مکتوب در این زمینه خاص و لزوم استنتاج از منابع کتبی در ارتباط با مدارس، بخشی از اطلاعات به عنوان منابع این کتاب از طریق گفتگو با شخصیت‌های شناخته شده محلی، به دست آمده که در همین جا از همکاری این بزرگواران و توجه و حوصله‌ای که در پاسخگویی به پرسشهای مطرح شده مبذول داشته‌اند، صمیمانه قدردانی می‌شود.

یکی از اصلی‌ترین مشکلات بر سر راه این کتاب، کمبود منابع مکتوب و افراد آگاه در بخش معرفی شهرستانی استان بود. همچنین در بعضی موارد در شهرستان‌های استان، مسئولین مربوطه از ارائه مطالب جمع‌آوری شده به دلیل آن که طرح‌های پژوهشی در پژوهشکده سازمان آموزش و پرورش هستند، خودداری می‌نمودند.

۱- برگرفته از مقدمه کتاب عیسی صدیق، تاریخ فرهنگ ایران.

نحوه نگارش مطالب به این گونه است که ابتدا فضای کلی آموزشی ایران و مهمترین مسائل فرهنگی- تربیتی که بر تأسیس مدارس جدید تأثیر گذار بوده‌اند مورد بررسی قرار گرفته و سپس به روند تغییر و تحول و پیشرفت آموزش و بعد از آن تأثیرات آن در شهر کرمان و شهرستان های مختلف آن پرداخته شده است. با توجه به این نکته که در این کتاب از منابع جدیدی استفاده شده که در برخی از آن ها تنها با اشاره ای کوتاه و در حد معرفی به موضوعات پرداخته شده است لذا سعی نگارنده بر این بوده تا مطالب را با نگرشی تحلیلی مورد بررسی قرار دهد و در حد توان، حق مطلب را ادا نماید.

اولین مدارس جدید در کرمان توسط انگلیسی ها تأسیس شد. پس از آن ها اقلیت زرتشتی کرمان دست به کار شده و نقش مهمی را در نظام فرهنگی کرمان ایفا نمودند. سپس مدارس دولتی که تأثیرشان بیشتر از مدارس ملی بوده و در نهایت مدارس که در سایر شهرستان های این استان تأسیس شد مانند مدرسه «حکمت» رفسنجان، «دانش» یا «احمدی» و بعدها «بدر» در سیرجان. با توجه به وجود کتاب ارزشمند «گنجینه» مطالب بسیار ارزشمندی پیرامون مدارس دوران مشروطیت در شهر کرمان به دست آمد که کمک شایانی به تکمیل این مطالعه نمود. در فصل آخر نیز با توجه به این نکته که در بعضی از شهرستان ها منابع مکتوب و اسناد معتبر در مورد آموزش و پرورش آن منطقه به دست نیامد، تنها معرفی مدرسه و ذکر محل آن اکتفا شده است. در دو فصل اول این کتاب برای روشن تر شدن وضعیت آموزش در اوایل سالهای حیات خود و سپس اولین جرقه تجددخواهی در عصر مشروطیت و آغاز تغییر و تحول در آموزش و پرورش ایران از منابع مکتوب و جدید استفاده شده است که سعی بر این بوده که با نقد و بررسی ها به صورت «اقلیمی» انجام پذیرد.

تاکنون به طور مستقل و مجزا در این مورد کاری صورت نگرفته و در منابع مرتبط تحت عنوان فصلی کوتاه، اشاره ای گذرا بدان شده است. در تحقیقات جدید سرکار خانم روح الامینی، کتاب گنجینه، شامل فصلی تحت عنوان مدارس کرمان در مشروطیت می باشد.

در مورد شهرستان های کرمان نیز بیشتر منابعی که با عنوان تاریخ شهرستان جمع آوری شده تنها به معرفی مدارس و اشاره کوتاهی به ویژگی های آن ها اکتفا شده است، لذا جا

دارد به صورت کلی‌تر و مستقل پیرامون این موضوع پژوهشی صورت گیرد. یکی از اهداف اساسی این اثر، به تصویر کشیدن گوشه‌ای از تاریخ آموزش و پرورش استان کرمان بوده که امیداست ضمن بالا بردن میزان اطلاعات نگارنده، نتایج مطلوب و جامعی را در اختیار علاقمندان به تاریخ و فرهنگ این مرز و بوم قرار دهد.

در انجام تحقیقات تاریخی که نوعی مشاهده غیرمستقیم به شمار می‌رود، محقق با تکیه بر اسناد، مدارک و نوشته‌های تاریخی که در منابع قابل استناد آمده، با انجام تحقیق جدید و نقد و بررسی آن‌ها، نتایج جدیدی را عرضه می‌نماید؛ لازم به یادآوری است که در انجام این پژوهش از روش کتابخانه‌ای و میدانی نیز استفاده شده است.